

Л.П. Амбрик

аспірант, Тернопільський національний економічний університет

**ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
PUBLIC EXPENDITURES IN THE CONTEXT OF PROVIDING
ECONOMIC GROWTH**

***Анотація.** У статті розглянуто наукові підходи до визначення впливу державних видатків на забезпечення економічного зростання. Здійснено аналіз фіскальної політики у сфері державних видатків в Україні. Запропоновано напрями трансформації державних видатків в контексті стимулювання економічного зростання.*

***Ключові слова:** державні видатки, Зведений бюджет України, ВВП, економічне зростання.*

***Annotation.** The scientific approaches to determination of the influence of public expenditures on providing economic growth are considered in the article. The analysis of fiscal policy in the sphere of public expenditures is carried out. The ways of transformation of public expenditures in the context of stimulating economic growth are suggested.*

***Keywords:** public expenditures, General budget of Ukraine, GDP, economic growth.*

Вступ. У своєму арсеналі держава володіє потужними фіскальними інструментами впливу на економічне зростання. Однак лише зважена та науково обґрунтована політика у сфері державних видатків може принести бажані результати.

Постановка проблеми. Питанню дослідження впливу державних видатків на економічні процеси присвячені праці А. Сміта, Дж. М. Кейнса, Ш. Бланкарта, Р. Барро, А. Ілларіонова, Н. Півоварової, А. Даниленка, В. Андрущенко, А. Крисоватого. Однак проблема забезпечення зростання

національної економіки за допомогою ефективного використання державних видатків потребує подальших досліджень. **Метою статті** є визначення впливу державних видатків на забезпечення економічного зростання та окреслення векторів реформування державних видатків в контексті стимулювання економічного зростання.

Результати. Для з'ясування внеску економічної науки щодо обґрунтування доцільності державного втручання в економічні процеси, зокрема у стимулювання економічного зростання, за допомогою фіскалу, слід розкрити зміст наукових підходів економічних шкіл (рис. 1).

Рис. 1. Наукові підходи економічних шкіл до ролі державних видатків у забезпеченні економічного зростання

Джерело: розробка автора

У сфері державних видатків камералісти (представники меркантилізму у Німеччині: Ф. Юсті, І. Зонненфельс) обстоювали ідею, що видатки мають бути інструментом стимулювання економічного зростання. Наприклад, спрямовуватися на створення інфраструктури, що в довгостроковій перспективі могло б сприяти зростанню державних доходів [2, с. 33-34].

Згідно до трудової теорії вартості А. Сміта, державні видатки носять непродуктивний характер, а тому повинні бути зведеними до мінімуму [11].

Одним із постулатів теорії Дж. М. Кейнса є те, що економічне зростання залежить від достатніх заощаджень тільки за умови повної зайнятості. Якщо така умова не виконується, то великі заощадження заважають зростанню. А відтак – зайві заощадження необхідно вилучити. Дж. Кейнс стверджував, що «основний психологічний закон, в існуванні якого ми можемо бути цілком упевнені не тільки з апріорних міркувань, виходячи з нашого знання людської природи, а й на основі детального вивчення минулого досвіду, полягає в тому, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але не в тій же мірі, в якій зростає дохід» [4]. Необхідним є державне втручання, спрямоване на вилучення за допомогою податків доходів, поміщених у заощадження, й фінансування за рахунок цих коштів інвестицій, а також поточних державних видатків.

У концепціях теоретиків «економіки пропозиції», на противагу кейнсіанству, витрати держави виконують пасивну, а не регулюючу функцію. Аргументом на користь скорочення витрат є позбавлення держави фінансових ресурсів, які дозволяють їй необґрунтовано втручатися в економічні процеси. Однак, як пише В. Андрущенко, «навіть спроба адміністрації президента Р. Рейгана обмежити роль держави в рамках ліберальної «економіки пропозиції» («рейганоміки»), хоч дещо і стримала темпи нарощування державних видатків, але не зупинила ерозію суспільної привабливості принципів *laissez faire* та мінімальної держави» [1, с. 31].

Позиції науковців стосовно впливу державних видатків на економічне зростання різняться. При аналізі такого впливу зазвичай застосовується показник частки видатків у ВВП. Американський економіст Р. Барро дійшов висновку про негативний взаємозв'язок зростання частки державного споживання у ВВП та темпів економічного зростання. Він пояснює такий стан речей тим, що державне споживання породжує деформації, такі як високі податкові ставки, проте не забезпечує належних стимулів до інвестування та росту [14].

Ряд науковців довели, що для країн, що розвиваються, зростання частки поточних витрат має позитивний і статистично значущий ефект на економічне зростання [16].

На думку К. Коломбіера, державні видатки на транспортну інфраструктуру, судочинство та оборону вважаються такими, що пожвавлюють економічне зростання [15].

На думку фахівців Європейського центрального банку, видатки на освіту (інвестиції у людський капітал) та видатки на дослідження і розробки (інноваційний/технічний прогрес) виступають основними елементами економічного зростання [12].

Дослідження Р. Аізи та Ф. Пуейо показали, що існує позитивний ефект впливу державних видатків на охорону здоров'я на тривалість життя населення, заощадження та зростання та даний вплив може компенсувати відволікання ресурсів від цілей інвестування [13].

Д. Ландау відзначав негативний вплив сукупного державного споживання на економічне зростання, а також позитивний ефект освітніх видатків [17].

Російські вчені А. Ілларіонов та Н. Півоварова вважають, що існує стійкий взаємозв'язок між розміром держави і темпами економічного зростання, і пропонують для використання методику обчислення оптимального розміру держави, яка дає змогу досягти найвищих темпів економічного зростання. Зауважимо, що відповідно до згаданої методики під розмірами держави автори розуміють питому вагу державних витрат у ВВП. У 2002 р. цими науковцями був розрахований оптимальний на той час розмір держави, який, на їхню думку, забезпечуватиме максимізацію темпів економічного зростання в Росії (18-21% ВВП) та критичний рівень розміру держави (36-38%), при перевищенні якого стійке економічне зростання в Росії припиниться [3, с. 42].

На думку Р. Нігматуліна, темп економічного зростання є функцією багатьох змінних факторів. На економічне зростання, більш ніж розмір держави, впливає такий фактор як внутрішній попит, на який можна вплинути шляхом підвищення частки оплати праці у ВВП до 59-60% та забезпечення

рівномірності її розподілу серед населення [5].

На думку А. Даниленка, важливим параметром формування бюджетної політики має бути законодавче встановлення і практичне забезпечення максимально припустимої частки соціальних трансфертів, яка б не справляла дестабілізуючого впливу на макроекономічні показники [9, с. 236].

Ф. Юсіфов стверджує, що надмірна концентрація видатків у руках держави стає перешкодою для розвитку економіки, тому економічно розвинені країни та навіть ті, що розвиваються, почали зменшувати частку урядових видатків шляхом роздержавлення установ соціальної сфери, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету [10, с. 9].

Заслужують на увагу рекомендації Ш. Бланкарта щодо обмеження зростання державних витрат на основі наступних принципів [2, с. 194-199]:

- ✓ рішення про витрати мають прийматись лише за умови наявності реальних джерел їх покриття;
- ✓ планомірне погашення державної заборгованості, яке має проводитися з коштів, отриманих у результаті реалізації інвестиційних проектів;
- ✓ рішення у сфері оподаткування, видатків і державної заборгованості мають прийматися кваліфікованою більшістю в парламенті;
- ✓ обмеження періоду дії рішень у сфері доходів і видатків, тобто всі зобов'язання держави повинні припинятися із закінченням термінів дії конкретних програм.

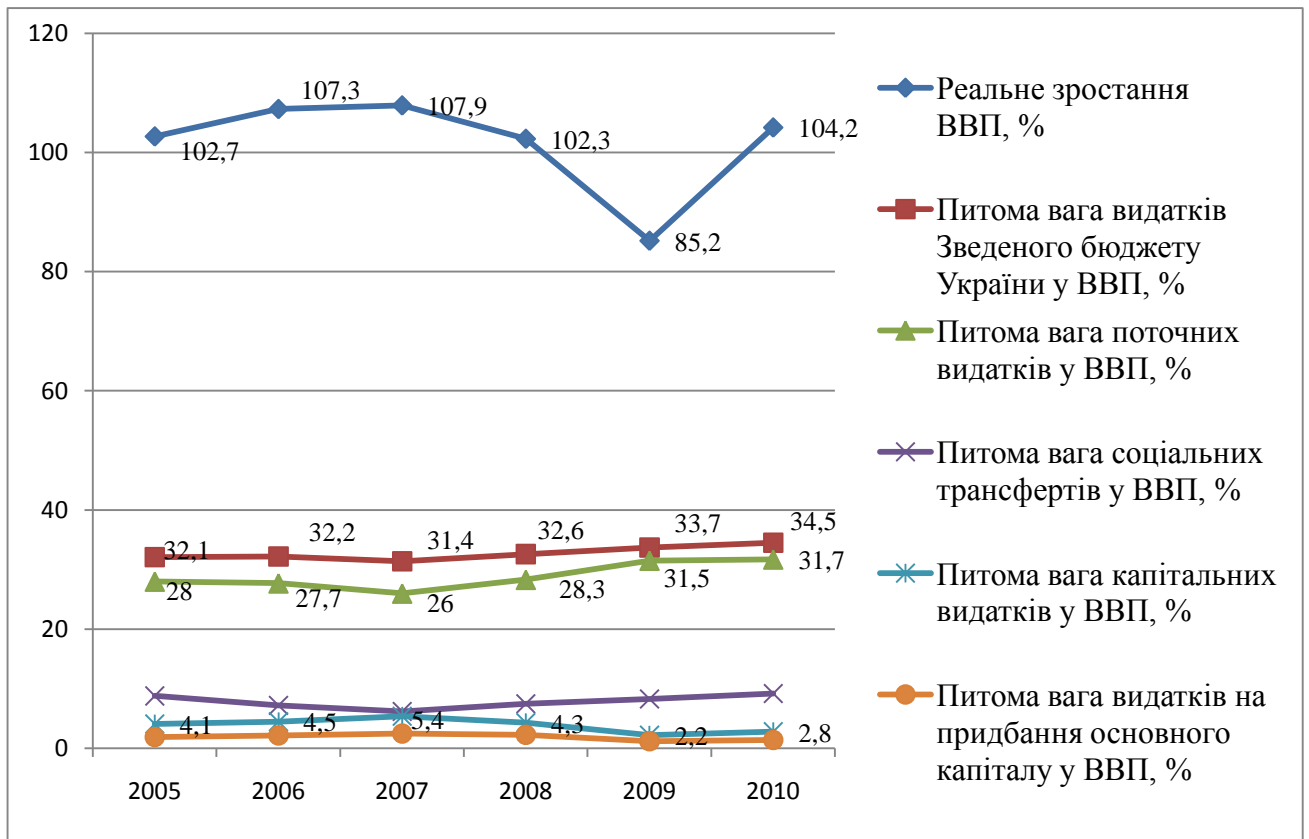
Проаналізуємо фіскальну політику у сфері державних видатків в Україні. Як видно з таблиці 1, структура видатків Зведеного бюджету України за економічною класифікацією відображає співвідношення на користь поточних видатків, частка яких у 2010 р. склала 91,9 в.п. проти 8,1 в.п., які припадають на долю капітальних видатків. При чому за період 2005-2010 рр. питома вага поточних видатків збільшилася на 4,8 в.п., а капітальних видатків знизилася на аналогічну величину.

Таблиця 1. Структура видатків Зведеного бюджету України за економічною класифікацією та їх питома вага у ВВП за період 2005-2010 рр.

Видатки за ЕКВ	2005		2006		2007		2008		2009		2010	
	%	% ВВП	%	% ВВП	%	% ВВП	%	% ВВП	%	% ВВП	%	% ВВП
Поточні видатки, у т.ч.	87,1	28,0	86,0	27,7	82,9	26,0	86,7	28,3	93,4	31,5	91,9	31,7
<i>соціальні трансферти</i>	27,5	8,8	22,4	7,2	19,8	6,2	23,1	7,5	24,7	8,3	26,5	9,2
Капітальні видатки, у т.ч.:	12,9	4,1	14,0	4,5	17,1	5,4	13,3	4,3	6,5	2,2	8,1	2,8
<i>придбання основного капіталу</i>	5,8	1,9	6,7	2,2	7,9	2,5	6,9	2,3	3,5	1,2	3,9	1,4
<i>капітальні трансферти</i>	6,6	2,1	7,1	2,3	8,7	2,7	5,7	1,9	2,8	0,9	4,0	1,4
ВСЬОГО	100	32,1	100	32,2	100	31,4	100	32,6	100	33,7	100	34,5

Джерело: складено автором за даними Комітету з питань бюджету та Державної служби статистики України [6; 7]

У структурі капітальних видатків спостерігається значне зниження бюджетних інвестицій (видатків на придбання основного капіталу). Так, у 2010 р. їх частка склала 3,9 в.п. проти 5,8 в.п. у 2005 р. Такі тенденції, на нашу думку, не характеризують структуру видатків як таку, що орієнтована на економічне зростання. Підтвердженням цьому є відповідність динаміки реального зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) та питомої ваги видатків у ВВП (рис. 2). Як видно з рис. 2, існує обернена залежність між зростанням частки поточних видатків у ВВП та темпами зростання національної економіки. І навпаки, зростання питомої ваги капітальних видатків у ВВП, головним чином видатків на придбання основного капіталу, стимулює економічне зростання.

Рис. 2. Динаміка реального зростання ВВП та питомої ваги видатків Зведеного бюджету України у ВВП за період 2005-2010 рр.

Джерело: складено автором за даними Комітету з питань бюджету та Державної служби статистики України [6; 7]

Іншим аспектом політики державних видатків виступає її вплив на якісну складову економічного зростання через фінансування інновацій. Як видно з таблиці 2, обсяги фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів у 2009 р. склали 134,4 млн. грн., збільшившись у 3,1 раза порівняно з 2005 р.

Таблиця 2. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості за 2005-2009 рр. [8, с. 326]

	2005		2007		2008		2009	
	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу
Усього, у т.ч. за рахунок	5751,6	100,0	10821,0	100,0	11994,2	100,0	7949,9	100,0
Державного бюджету України	28,1	0,5	144,8	1,3	336,9	2,8	127,0	1,6
місцевих бюджетів	14,9	0,3	7,3	0,1	15,8	0,1	7,4	0,1
власних коштів	5045,4	87,7	7969,7	73,7	7264,0	60,6	5169,4	65,0
коштів вітчизняних інвесторів	79,6	1,4	26,2	0,2	169,5	1,4	31,0	0,4
коштів зарубіжних інвесторів	157,9	2,7	321,8	3,0	115,4	1,0	1512,9	19,0
інших джерел	425,7	7,4	2351,2	21,7	4092,6	34,1	1102,2	13,9

Однак участь держави в підтримці інновацій залишається на низькому рівні. Так, за рахунок коштів Державного бюджету України у 2009 р. профінансовано лише 1,6% загального обсягу інновацій, а на долю місцевих бюджетів припадає лише 0,1% такого обсягу. «Промисловість платить за те, що їй потрібно сьогодні, а за те, що буде завтра, платить держава. Якщо це завтра потрібно цій державі...» (Лауреат Нобелівської премії академік Ж. Алфьоров).

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу, ми дійшли наступних висновків: напрямками трансформації державних видатків у контексті стимулювання економічного зростання мають стати: підвищення частки капітальних видатків, зокрема бюджетних інвестицій; нарощування потенціалу інноваційної складової Зведеного бюджету України.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В.Л. Андрущенко. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.

2. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки: підручник / Шарль Бланкарт: за наук. ред. та перед. В.М. Федосова; пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка. – К.: Либідь, 2000. – 653 с.
3. Илларионов А., Пивоварова Н. Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. – 2002. – №9. – С. 18-45.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег (The General Theory of Employment, Interest and Money). Серия: Классики экономической науки – XX век / Джон Мейнард Кейнс. – Издательство: Гелиос, 2002. – 352 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://socioline.ru/category/biblioteka/uchebniki-po-sotsiologii/ekonomika-ekonomicheskaya-sotsiologiya?page=1>
5. Нигматулин Р. Об оптимальной доле государственных расходов в ВВП и темпах экономического роста / Р. Нигматулин // Вопросы экономики. – 2003. – №3. – С. 125-131.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Офіційний сайт Комітету з питань бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/index>
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [за ред.. О.Г. Осауленка]. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 566 с.
9. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: у 3 т. / за ред. А.І. Даниленка. Т 1. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – Київ: Фенікс, 2008.
10. Юсифов Ф.Г. оғлы. Политика правительственных расходов в стабилизации экономики / Ф.Г. оғлы Юсифов. – Калининград: Изд-во Балтийского института экономики и финансов, 2001. – 38 с.
11. Adam Smith. Wealth of Nations / Adam Smith. – London: Methuen & Co., Ltd, 1904 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>

12. Afonso A. Quality of Public Finances and Growth / A. Afonso, W. Ebert, L. Schuknecht, M. Then // European Central Bank. – Working Paper Series. – 2005. – № 438. – 45 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp438.pdf>
13. Aisa R. Government health spending in a model of endogenous longevity / R. Aisa, F. Pueyo // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eui.eu/Personal/Licandro/VintagePapers/rosaaisa.pdf>
14. Barro R. Economic growth in a cross section of countries / Robert Barro // Quarterly Journal of Economics. – 1991. – № 106. – P. 407-443 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hec.unil.ch/ocadot/ECODEVdocs/barro-robert.pdf>
15. Colombier C. Does the Composition of Public Expenditure Affect Economic Growth / C. Colombier [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IPPF63&paper_id=292
16. Devarajan S. The composition of public expenditure and economic growth / S. Devarajan, V. Swaroop, H. Zou // Journal of Monetary Economics. – 1996. – № 37. – P. 313-344 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699862~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>
17. Landau D. Government Expenditure and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-80 / D. Landau // Economic Development & Cultural Change. – 1986. – P. 36-75 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.econ.uconn.edu/Faculty/landau/landau.htm>